

Undersökning av Örebro slotts västra slottsterrass utanför det sydvästra tornet

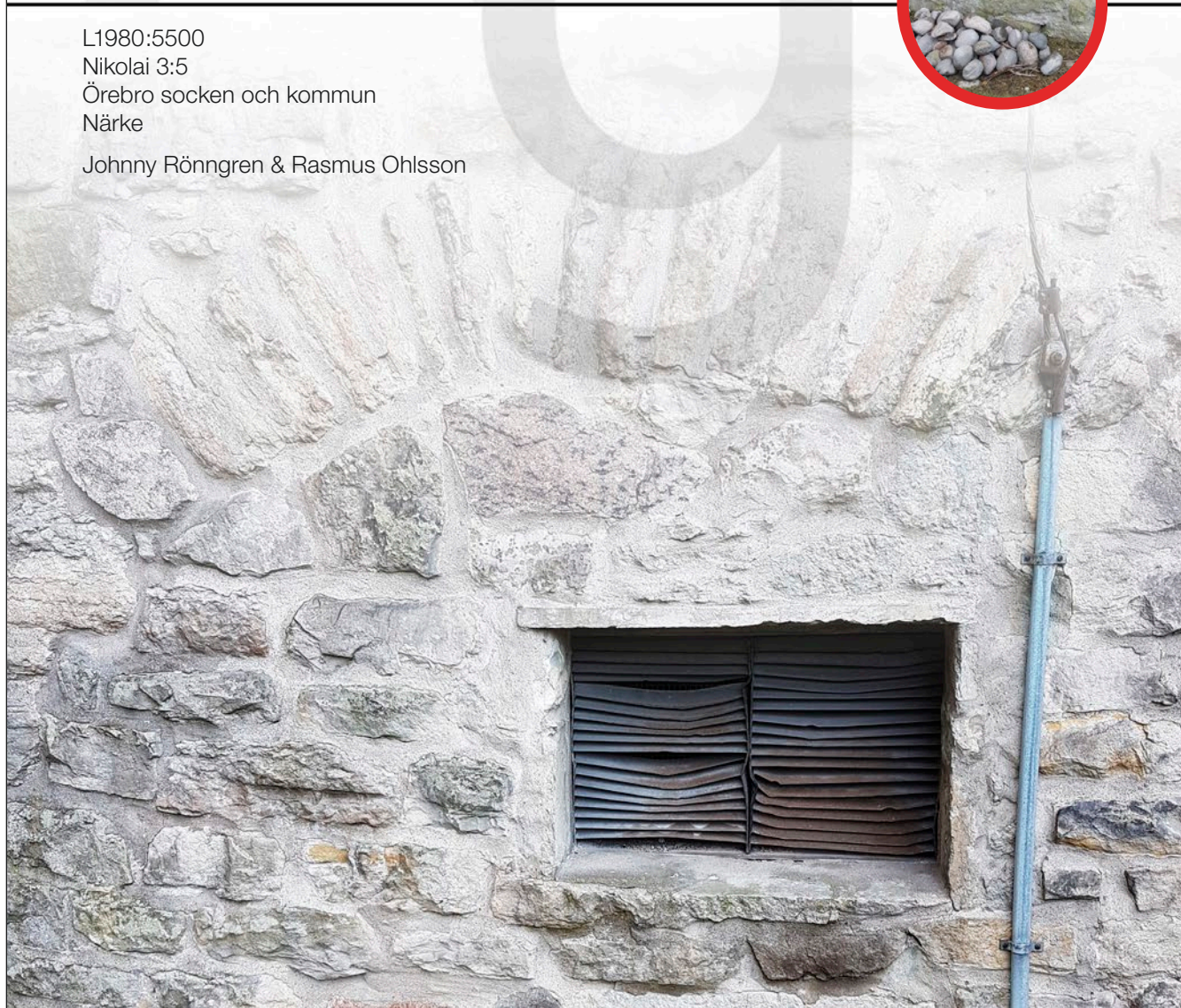
L1980:5500

Nikolai 3:5

Örebro socken och kommun

Närke

Johnny Rönngren & Rasmus Ohlsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2020:33

Författare	Johnny Rönngren & Rasmus Ohlsson
Kvalitetsgranskning	Helmut Bergold
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Igenmurad öppning i det sydvästra tornet, Örebro slott.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_200001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:33

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Undersökning av Örebro slotts västra slottsterrass utanför det sydvästra tornet

L1980:5500

Nikolai 3:5

Örebro socken och kommun

Närke

Johnny Rönngren & Rasmus Ohlsson

Lst dnr 431-1199-2020

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Örebro
Kommun Örebro
Landskap Närke
Socken Örebro
Fastighet Nikolai 3:5

Fornlämningsnummer L1980:5500
Lämningstyp Slott/herresäte
Datering Medeltid, historisk tid

Typ av undersökning Arkeologisk undersökning
i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum 2020-03-05
Länsstyrelsens diarienummer 431-1199-2020
Uppdragsnummer i Fornreg 202000347
Arkeologgruppens projektnummer P20019

Projektledare Johnny Rönngren
Fältpersonal Johnny Rönngren & Rasmus Ohlsson

Undersökningstid 2020-05-12 till 2020-05-13
Undersökt yta 5 kvadratmeter
Inmätningsteknik Manuell inmätning
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
Höjdsystem RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	6
Tidigare undersökningar	7
Syfte och målgrupper	7
Metod och genomförande	7
Resultat	8
Tolkning	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Referenser	14
Bilagor	15
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>15</i>

Figur 1. Karta över Örebro med undersökningsplatsen markerad med svart cirkel.
Skala 1:250 000.

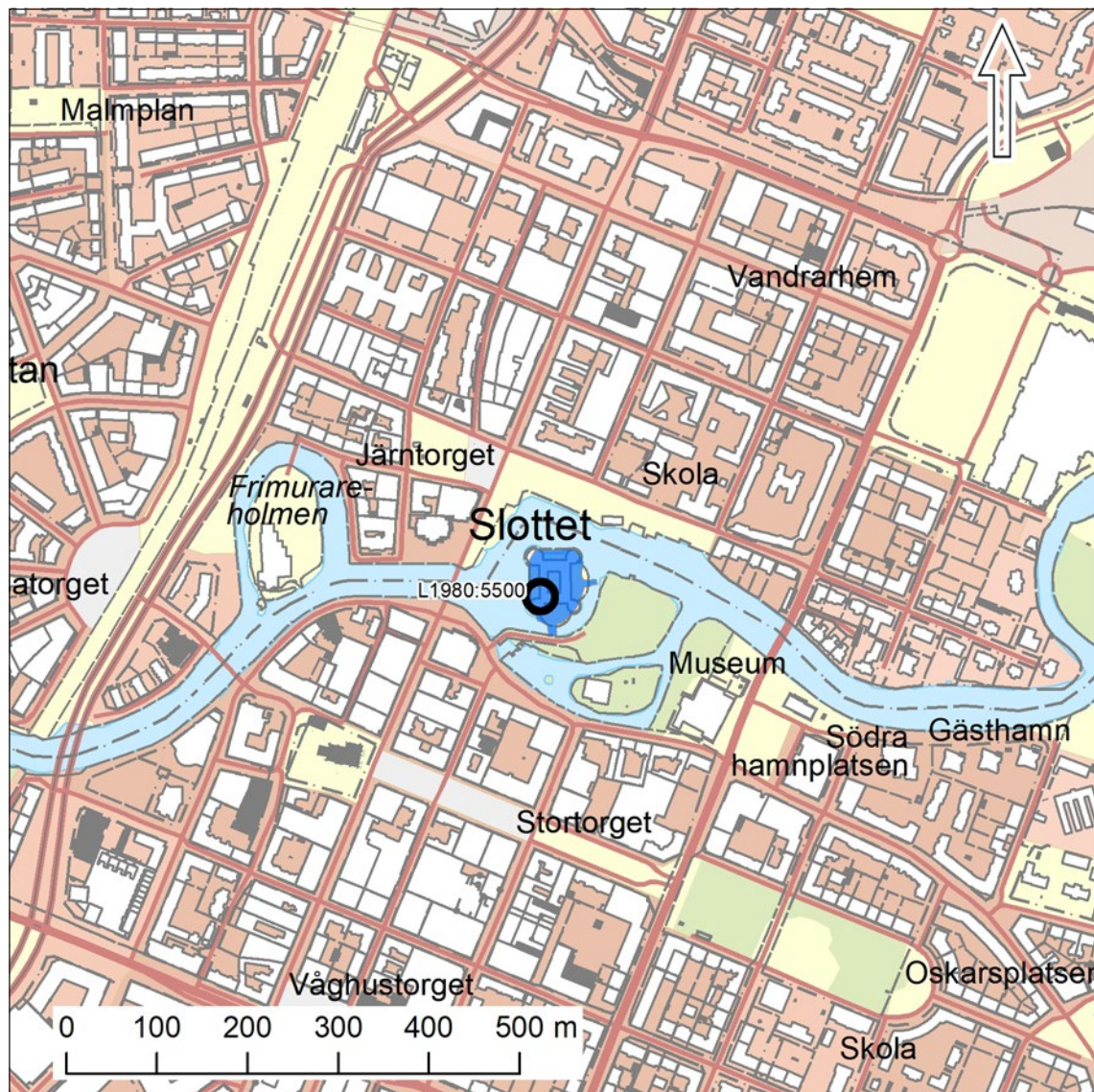
Sammanfattning

I samband med en planerad ombyggnation i form av öppnandet av en sedan tidigare igenmurad öppning i det sydvästra tornet utförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Ett omrört fyllnadslager påträffades samt en störning i form av en nedgrävning innehållande en kabel. I fyllnadslagret påträffades modern spik, glas och porslin samt kritpipor, varav ett skaft kunde dateras till första halvan av 1600-talet. Ett påträffat putslager tolkas härröra från bortrensningen av puts från slottsfasaden under sekelskiftet 1800–1900.

Inledning

I samband med att Statens fastighetsverk utreder möjligheten att öppna upp en sedan tidigare igenmurad öppning i det sydvästra tornet av Örebro slott (L1980:5500) gav Länsstyrelsen i Örebro län Arkeologgruppen AB i uppdrag att utföra en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Området för provgroppen är beläget på den västra terrassen inom slottsområdet.

Den arkeologiska undersökningen utfördes av Arkeologgruppen AB och bekostades av Statens fastighetsverk. Fältarbetet utfördes av Johnny Rönnegren och Rasmus Ohlsson i maj 2020.

Figur 2. Undersökningen utfördes på den västra terrassen utanför det sydvästra tornet i Örebro slott (L1980:5500). Undersökningsområdet markerat med svart cirkel. Skala 1:8 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Örebro slott är beläget i anslutning till Svartån i stadens mellersta del och omnämns för första gången i ett brev från hertig Albrekt av Mecklenburg år 1364 (SDHK:8485). Engelbrekt Engelbrektsson erhöll år 1435 Örebro hus och län vilket sedan följdes av flera läntagare i form av olika medeltida fogdar och hövitsmän. Under Gustav Vasa omorganiserades lokalförvaltningen och Örebro slottslän bildades vilket innefattade Örebro slott och härad. Detta slottslän

reducerades år 1569 och omfattade då endast Örebro slott, tillhörande "ladugårdar" och Örebro stad (Waldén 1960:22–25). Slottet har sedan dess varit i fortsatt bruk och genomgått ett antal ombyggnationer in i modern tid. Idag används slottet som boende för landshövdingen samt som kontorslokaler.

Tidigare undersökningar

Arkeologgruppen AB har under senare år utfört ett antal utgrävningar i eller i anslutning till Örebro slott. År 2013 grävdes provgropar i de västra och norra flyglarnas källarvåning där bland annat valvfundament och äldre golvlager påträffades (Rönngren 2013). År 2018 utfördes en schaktningsövervakning i samband med reparation av den norra strandmuren. Där påträffades byggsten, vilken tolkades härstamma från de delar av slottet som revs under 1700-talet (Rönngren 2019). År 2019 utfördes ytterligare schaktningsövervakningar vid grävning för el, vatten och avlopp vid Strömparterren och på slottets södra terrass. Vid undersökningen av terrassen framkom delar av en stenlagd mur som avgränsat slottet mot vattnet under 1600-talet (Balknäs 2019). Senare under året utfördes ytterligare en schaktningsövervakning i samband med reparation av den södra strandmuren. Vid undersökningen framkom att tornets murliv innanför strandmuren saknade flertalet stenar och bruk. Det beror troligen på det förfall slottet upplevde under 1700-talet, vilket föranledde konstruktionen av strandmuren (Rönngren 2020).

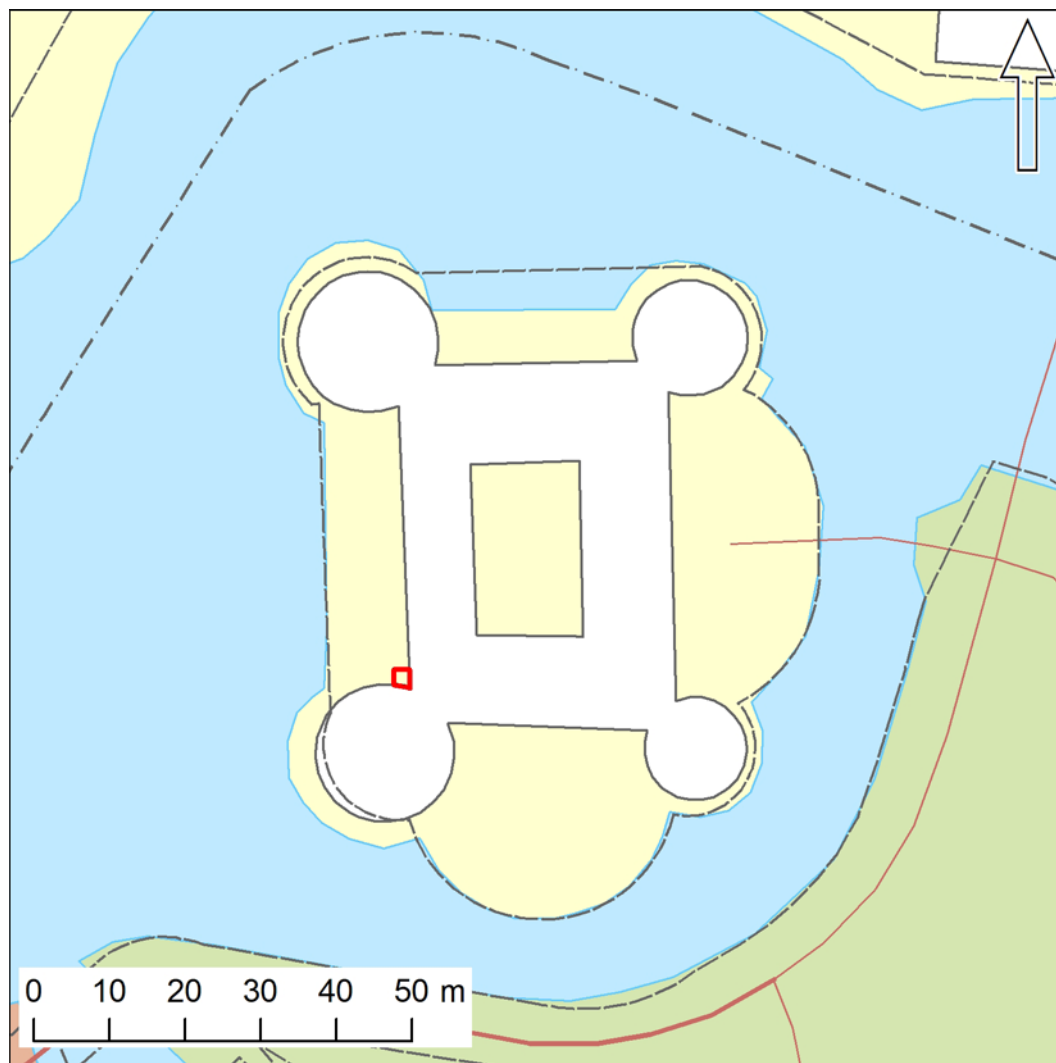
Syfte och målgrupper

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka arkeologiska lämningar framkomna vid schaktningsövervakningen.

Undersökningen var ämnad att utgöra underlag för Länsstyrelsen i Örebro län och Statens fastighetsverk för vidare beslut i ärendet.

Metod och genomförande

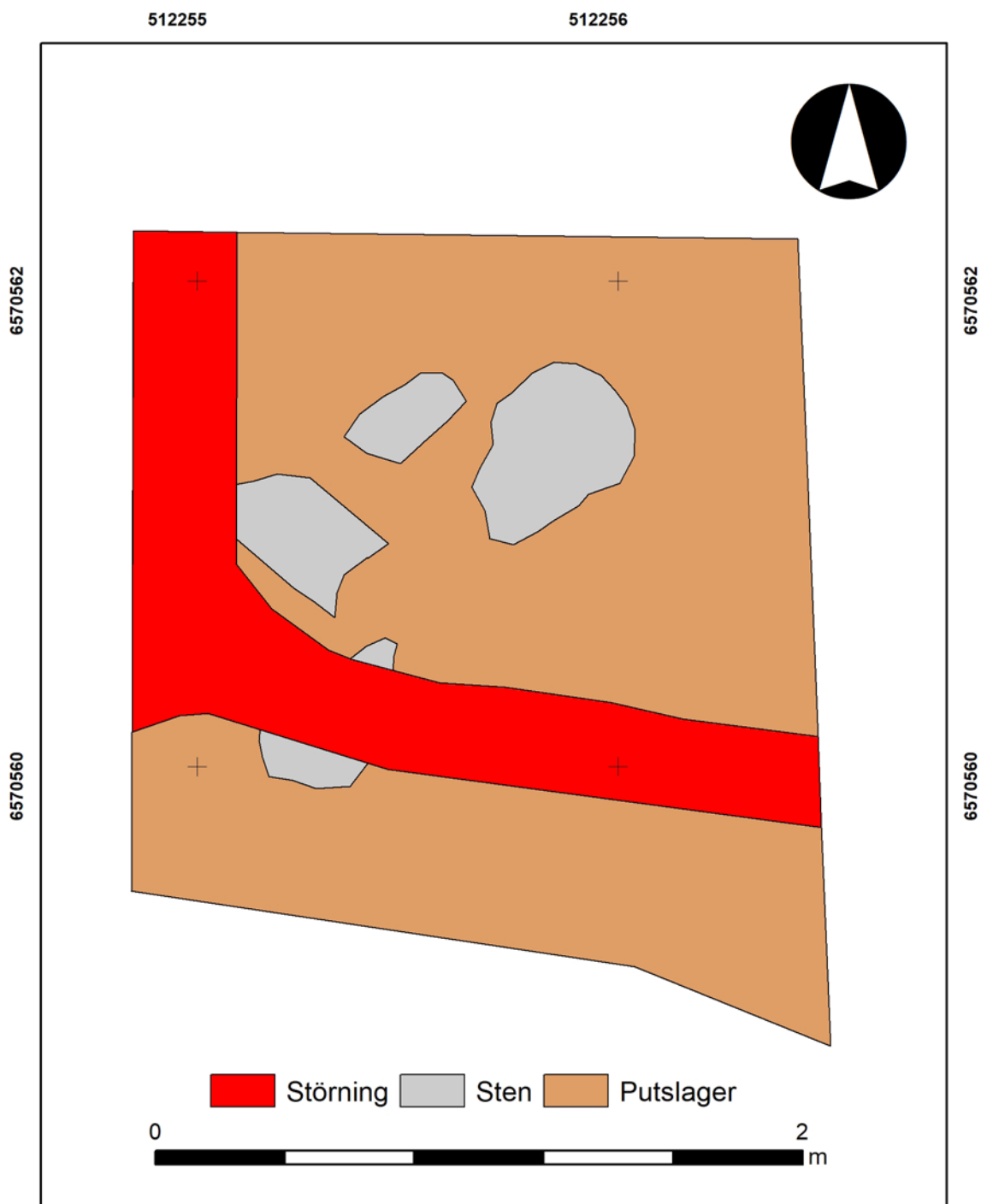
Ett 2,5×2 meter stort och 0,5 meter djupt schakt grävdes för hand och dokumenterades därefter med foto, text och sektionsritning. Endast en av sektionerna tecknades då den andra stördes av en ledning. Planritning gjordes i ArcGIS efter fotografier.

Figur 3. Schaktet lades i anslutning till det sydvästra tornet och det västra murlivet. Skala 1:1 000.

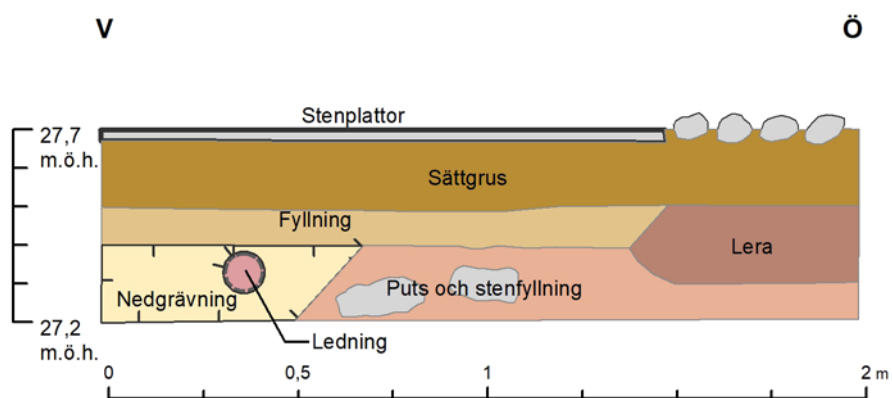
Resultat

Efter bortrensande av torv, stenplattor och kullerstenar påträffades ett sättgruslager. Det sträckte sig till ett djup på ungefär 0,2 meter. I schaktets östra del fanns en cirka 0,6 meter bred och 0,2 meter djup nedgrävning som innehöll lera. Under lagret med sättgrus fanns ett påfört jordlager som innehöll omrört material i form av kapsyler, glas, puts, tegel och spik samt fem skaft från kritpipor. Det ena skaftet var ornerat med franska liljor i romber och kunde dateras till åren 1630–1660 (Åkerhagen 2006:27). Vid 0,3 meters djup påträffades ett putslager vilket utöver puts bestod av sand och sten. Detta lager sträckte sig ned till schaktbotten. I lagret påträffades enstaka spikar och 0,4 till 0,6 meter stora stenar som inte låg med jämna sidor uppåt. Detta kan antyda att de dumpats på platsen.

Figur 4. Schaktplan över den undersökta ytan. Skala 1:20.

Putslagret skars i schaktets västra del av en cirka 0,4 meter bred nedgrävning innehållande en ledning. Nedgrävningen följde den västra schaktkanten ungefär 1,6 meter innan den svängde av mot den östra schaktkanten och skar genom schaktet.

Figur 5. Sektionsritning över den norra schaktväggen. Skala 1:20.

I anslutning till ledningen påträffades två tegelstenar stämplade med "Höganäs". De är tillverkade i Höganäs tegelbruk vilka har tillverkat ugn- och murtegel sedan år 1825. Den raka Höganäs-stämpeln började användas redan under andra halvan av 1800-talet och fortsatte användas in i 1900-talet (Höganäs museum).

Figur 6. Tegelstenar stämplade med rak Höganäs-stämpel.

Figur 7. Urval av fynd från undersökningen på den västra terrassen.

Figur 8. Skaften från kritpipor från undersökningen på den västra terrassen.

Figur 9. Skaft från kritpipa ornerat med franska liljor i romber från undersökningen på den västra terrassen.

Tolkning

Putslagret i schaktets botten kommer troligen från nedknackningen av murverkets puts från slottet i ett försök att återställa dess äldre utseende under sekelskiftet 1800–1900 (Geijer 2007:81–83). Därefter har jordlager påförts i samband med att nya marknivåer har anlagts, exempelvis då stenplattor och kullersten har lagts på terrassen. De påförda jordlagren innehåller en blandning av äldre och recenta fynd, vilket tyder på att de hämtats från en annan del av slottsområdet.

Figur 10. Schaktet grävdes i hörnet intill det sydvästra tornet och det västra murlivet någon meter ifrån den sedan tidigare igenmurade öppningen. I schaktet syns den nedgrävda ledningen.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen har uppfyllts då lämningarna har dokumenterats, daterats och relaterats till en historisk händelse. Inga avvikelser har gjorts från undersökningsplan eller kostnads kalkyl.

Referenser

Tryckta källor

- Balknäs, N. 2019. *Strömparterren & södra slottsterrassen*. Arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar. Stadslager L1980:4669 och slott/herresäte L1980:5500, Nikolai 3:4, 3:5, 3:286. Örebro kommun och socken. Arkeologgruppen rapport 2019:55.
- Geijer, M. 2007. *Makten över monumenten: restaurering av vasaslott 1850–2000*. Diss. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.
- Rönngrén, J. 2013. *Örebro slott – provgropar i västra och norra flygelns källarvåning*. Särskild arkeologisk undersökning. Arkeologgruppen AB rapport 2013:07.
- Rönngrén, J. 2019. *Inför reparation av Norra strandmuren vid Örebro slott*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. L1980:5500, Nikolai 3:5. Örebro kommun och socken. Arkeologgruppen rapport 2019:26.
- Rönngrén, J. 2020. *Reparation av strandmuren vid sydöstra tornet, Örebro slott*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. L1980:5500, Nikolai 3:5. Örebro kommun och socken. Arkeologgruppen rapport 2020:11.
- Waldén, B. 1960. *Örebro slott som residens och ämbetsbyggnad: en minnesskrift till landshövding K.J. Olsson*. Örebro: Örebro läns hembygdsförbund.
- Åkerhagen, A. 2006. *Datera en kritpipa: kortfattad beskrivning*. Stockholm: Tobaks- och tändsticksmuseum.

Kartor och arkivmaterial

Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev.

Webbmateriel

Höganäs museum. 2014. <http://www.hoganasmuseum.se/> (hämtad 2020-05-25).

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
1	2,5x2	0,5	Under torv, kullersten och stenplattor utgjordes det översta lagret av 0,2 meter sättgrus. Därunder ett påfört jordlager och en nedgrävning innehållande lera. Det följdes av ett putslager ned till schaktbotten och en nedgrävning innehållande en ledning.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:33

